

А.Г.МІХАЛЕВІЧ, Н.Р.МОРДАС
Рэспубліка Беларусь, Мінск, БДПУ

ПЕРАКЛАД ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІКУЛЬТУРНАЙ КАМУНІКАЦЫІ

Пераклад становіцца сёння полікультурнай камунікатыўнай адзінкай, у якой менавіта перакладчык садзейнічае ажыццяўленню абмену навуковай інфармацыяй, эквівалентна трактуючы яе як раўназначнасць аб'ёму перадачы аб'ёму інфармацыі і нормам мовы перакладу. Вялікую цікавасць у гэтым плане выклікае пераклад тэкстаў сакральнага характару, у прыватнасці Бібліі, на беларускую мову.

Згодна з падлікамі, на сённяшні дзень Біблія застаецца адзінай кнігай, якую часцей за ўсё перакладаюць у свеце. Так, да пачатку 2010 года яна была поўнасьцю перакладзена на 451 мову і часткова на 2479 моў свету. У 2007 г. упершыню тэкст Свяшчэннага Пісання быў перакладзены на сучасную беларускую мову ў форме, прызначанай для выкарыстання пры богаслужэннях. Безумоўна, гэта вельмі актуальна ў цяперашняй духоўнай і моўнай сітуацыі на Беларусі. Пераклад тэкстаў сакральнага характару з іншых моў, з'яўляючыся своеасаблівым інструментам полікультурнай камунікацыі, — даволі складаны працэс, які прадугледжвае не толькі дакладнае веданне лінгвістычных законаў, але і добрае валоданне царкоўнымі паняццямі, неабходнасць знаходжання тэксту і самога перакладчыка на адной духоўнай хвалі. Звычайна асэнсаванне перакладчыкам мастацкага арыгіналу прыводзіць да яго непазбежнай суб'ектыўнай трансфармацыі і - як вынік - да праяўлення індывідуальна-творчага пачатку. Менавіта гэтага і немагчыма дапусціць пры перакладзе Свяшчэнных тэкстаў. Праблема заключаецца яшчэ і ў тым, што старагрэчаская і царкоўнаславянская мовы, з якіх рабіўся пераклад, вельмі старажытныя, шмат якія лексічныя адзінкі ў розных гістарычных перыяды неслі неадэкватную семантычную нагрузку і на цяперашні момант ужо не маюць такога значэння, якое было ім уласціва ў даўнія часы. Гэтыя лексемы ў асноўным носяць абстрактны характар і ў сучаснай беларускай мове маюць не адзін, а некалькі лексічных эквівалентаў. Таму цікава з пункту гледжання менавіта мовы прааналізаваць пераклад аднаго ўрыўка Нагорнага казання Ісуса Хрыста з Евангелля: И Онъ, отверзши уста Свои, училъ ихъ, говоря: блаженны нищие духомъ, ибо ихъ есть Царство Небесное (Мф.5, 2-3). Стараславянскі прыметнік бѣ жени ў рускіх варыянтах перакладаецца аналагічным эквівалентам блаженны: И Он, отверзши уста Свои, учил их, говоря: Блаженны нищие духом, ибо их есть Царство Небесное (Мф.5, 2-3). Тлумачальны слоўнік беларускай мовы падае толькі адно значэнне адпаведнага прыметніка блажэнны: дзікаваты,

юродзівы (пра некаторых святых) [1, т.1, с.108]. Такое значэнне гэтага слова, безумоўна, для перакладу не падыходзіць. Праўда, руска-беларускі слоўнік фіксуе гэтую лексему ўжо як полісемантычную: 1). Шчаслівы; 2). Прыдуркаваты, блазнаваты; 3). Царк. блажэнны [2, т.1, с.108]. Стараславянiзм бѣ жени, відавочна, з'яўляецца дэрыватам назоўніка блажэнство. Калі меркаваць, што гэтая лексема выконвае ролю абсалютнага сiноніма назоўніка шчасце, то лагічна для перакладу царкоўнаславянскага прыметніка выкарыстаць слова шчаслівыя. Але ж назоўнікі блажэнства і шчасце – не дублеты, а семантычныя сiнонімы. Як сведчаць царкоўнаславянскія лексікаграфічныя крыніцы, блаженство – не проста шчасце, а такое шчасце, такі ўзнёслы стан чалавека, які не залежыць ні ад выпадковых перамен, ні ад усялякай нясталасці, у адрозненне ад нашага “зямнога”, зменлівага шчасця, г.зн. шчасце ў вышэйшай ступені [3, с.18]. Таму пераклад царкоўнаславянiзма бѣ жени на беларускую мову адпаведным прыметнікам у поўнай форме блажэнныя менавіта ў такім значэнні найбольш удалы і правільны: І, адкрыўшы вусны Свое, Ён вучыў іх, кажучы: блажэнныя ўбогія духам, бо іх ёсць Царства Нябеснае (Мф. 5, 2-3).

Для сувязі галоўнай і даданай часткі складаназалежнага сказа ў Нагорным казанні паслядоўна ўжываецца злучнік “яко”. У царкоўнаславянскай мове службовае слова “яко” можа выконваць ролю падпарадкавальнага злучніка, пры гэтым мець некалькі значэнняў: тлумачальнае значэнне “што” (звычайна пасля дзеясловаў слышати, видети, глаголати і г.д.); прычыннае значэнне “таму што”, “бо”: Блжени плачущи, яко тиі утешатся; значэнне часу “калі” (звычайна знаходзіцца ў першай частцы сказа): и яко приближися иисусъ ко граду, плакася о немъ; спалучэнне яко да ўжываецца з мэтавым значэннем “каб”, “з тым, каб”: Советъ сотвориша иудее, яко да убюють его. У некаторых выпадках службовае слова яко можа выступаць у якасці параўнальнай часціцы: Человекъ яко трава, дніе его яко цвѣтъ сельный. Часам выконвае функцыю прыназоўнікаў а, каля для абазначэння адносін прыблізнасці: Бе же час яко шестый. Як вынікае, для перакладу на беларускую мову Нагорнага казання найбольш падыходзіць падпарадкавальны злучнік з прычынным значэннем бо (рускі эквівалент ибо), які і быў выкарыстаны ў беларускім Евангеллі.

Даволі складаным для перакладу на беларускую мову з'яўляецца стараславянскі прыметнік нищїи : бѣ жени нищїи духомъ: яко техъ есть Црсѣвїе Нбѣное (Мф. 5, 3). У рускіх тэкстах Свяшчэннага Пісання даецца аналагічны эквівалент нищие: Блаженны нищие духом, ибо их есть Царство Небесное (Мф. 5, 3). Беларуская лексічная сістэма такога слова не мае; руска-беларускі слоўнік прапануе для перакладу наступныя варыянты: (убогий) убогі, (бедный) бедны, (нищенский) жабрачы,

жабрацкі.[2, т.ІІ,с.250]. На першы погляд, больш прыдатным для перакладу здаецца прыметнік бедны, даволі разнастайны ў сваіх значэннях: 1. Які не мае або мае вельмі мала сродкаў на жыццё; немажонны. 2. Аднастайны, мізэрны. 3. Які мае недахоп у чым.-н., змяшчае ў сабе мала чаго-н.(гэтаму значэнню, відаць, і можна аддаць перавагу).4. Які выклікае спачуванне да сябе; нешчаслівы. 5. Танны, просты, небагаты. [1,т. I, с.357]. Калі прыняць пад увагу, што “нищета” – гэта вышэйшая ступень беднасці, то падыходзіць па сваім сэнсе і адносны прыметнік жабрацкі. Полісемантычным з’яўляецца і магчымы варыянт убогі: 1.Які знаходзіцца ў беднасці, бедны. //Які сведчыць аб беднасці, уласцівы бедняку. 2.Разм. Які мае калецтва, фізічны недахоп. 3.Нязначны (па аб’ёме, колькасці), небагаты. //Недасканалы, прымітыўны. //Пазбаўлены раскошы і ўпрыгожанняў; просты. //Варты жалю. 4.Бедны па змесце. //Абмежаваны духоўна. [1,т.V,с.594]. Слоўнік царкоўнаславянскай мовы падае прыметнік нищий са значэннем “слабый, немощный, бессильный”[3,133]. Як бачым, менавіта такое значэнне не ўваходзіць у семантычнае поле беларускага прыметніка бедны. Для правільнага выбару патрэбнага слова для перакладу неабходна дакладна вызначыць, што азначае выраз “нищие духом”, што гэта людзі? У духоўная літаратуры адзначаецца, што быць «нищим духом» -- гэта свядома ўяўляць, разумець, што ўсё, што ў цябе ёсць, чым ты валодаеш, атрымана ад Бога, -- дар Божы. Сам па сабе чалавек без Божай ласкі – ніхто і нішто. Іншымі словамі, быць «нищим духом»-- усведамляць сваю грахоўнасць, духоўную абмежаванасць, нават не абмежаванасць, а нвышэйшую ступень духоўнай беднасці, г.зн. убогасць. Такім чынам, на наш погляд, беларускі прыметнік убогія найбольш адпавядае царкоўнаславянізму нищий.

Не мае адзначнага перакладу на беларускую мову і царкоўнаславянскі прыметнік кротцыи: бѣ жени кротцыи: яко ти наследятъ землю (Мф. 5, 5). Рускамоўныя выданні прапануюць шырокаўжывальнае слова кроткие: Блаженны кроткие, ибо они наследуют землю (Мф. 5, 5). Беларуская мова такой лексічнай адзінкай не валодае, слоўнік жа прапануе некалькі варыянтаў для перакладу: лагодны, ціхі, рахманы; (смиранный) пакорлівы. [2, I,с.690]. Лічым, каб выбраць найбольш правільны варыянт, трэба добра разумець сэнс стараславянізма кротцыи. Пэўна, быць “кротким” – гэта значыць цярпліва пераносіць усе няшчасці, не крыўдзіцца ні на кога і ні на што, быць пакорлівым ва ўсім. У такім выпадку для перакладу больш падыходзіць прыметнік пакорлівы. Але ў духоўнай літаратуры тлумачыцца сэнс “кротости”па-іншаму: быць мяккім і добрым, не прагнуць славы, ніколі не адказваць злом на зло, быць цвёрда ўпэўненым, што дабро мацнейшае за зло і заўсёды перамагае.

Менавіта такі сэнс мае ўжыты ў перакладзе беларускі прыметнік лагодныя: Блажэнныя лагодныя, бо яны ўнаследуюць зямлю (Мф. 5, 5).

Такім чынам, пераклад Свяшчэннага Пісання на беларускую мову патрабуе асабліва ашчадных адносін да тэксту, што дазволіць дасягнуць дастаткова аўтэнтычнага набліжэння да зместу арыгінала.

Спіс літаратуры:

1. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. Т. 1, V – Мінск, 1977-1983.
2. Русско-белорусский словарь: В 3 т. Т. 1, 2 – Минск, 1994.
3. Свирин, А. / А. Свирин протоирей . Церковнославянский словарь. – М., 2008.